

1. НАУКА – ПРАКТИЦІ

Ольга Сергіївна Охріменко,
аспірант
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова,
м. Київ, Україна

УДК 37.091.212/3(037.74)

ПОШУК ТА ВИЯВЛЕННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У НІМЕЧЧИНІ

Представлены основные принципы и подходы к диагностике одаренности, рассмотрены инструменты диагностики одаренности, тесты и шкалы, которые чаще всего используют в Германии, а также осуществлена их сравнительная характеристика. Особенно внимание сосредоточено на Мюнхенской тестовой батарее одаренности: выяснено теоретические основы, представлена структура тестовой батареи, возможности ее применения и преимущества по сравнению с другими тестовыми методами.

Ключевые слова: диагностика одаренности, интеллектуальные тесты, Мюнхенская модель одаренности, Мюнхенская тестовая батарея одаренности.

The article summarizes the basic principles and approaches to the diagnosis of giftedness, talent diagnostic tools, tests and scales are considered, that are most commonly used in Germany, carried out their comparative characteristics. Particular attention is focused on the Munich High Ability Test Battery, to clarify the theoretical foundations and the structure of the test battery as well as its possible applications and advantages compared to other test methods.

Key words: diagnostics talent, intelligence tests, the model of giftedness Munich, Munich test battery talent.

Диференційований підхід у навчанні, особистісно зорієнтоване надання освітніх послуг, задоволення освітніх потреб учнів – це основні критерії для оцінювання якості освіти у розвинених країнах. Німецьке законодавство гарантує кожному, незалежно від національності та фінансового становища, право на належне виховання та освіту відповідно до здібностей. Право на освіту в Німеччині трактують як право на освіту відповідно до здібностей. Таким чином, перед освітянами постає потреба у застосуванні діагностичних методик для оцінювання стану розвитку здібностей дитини та ідентифікації обдарованості з метою подальшого її розвитку та підтримки.

Діагностика обдарованості є важливим аспектом освітньої педагогіки та психології. Вона виконує багато функцій, зокрема дає змогу вплинути на розвиток учня, відібрати обдарованих дітей для різних програм акселерації та енрічменту. Її застосовують для з'ясування причин виникнення труднощів у навчанні, а також для розв'язання проблем, пов'язаних з поведінкою дитини, чи соціальних конфліктів, причиною яких може бути обдарованість.

У діагностиці обдарованості досі застосовують методи, що дозволяють визначити як структуру здібностей дитини, так і встановити оптимальні умови для їх подальшого розвитку. Поширеним серед методів діагностики обдарованості є тестування. Результати тестування не потрібно інтерпретувати окремо. Комплексна процедура діагностики, окрім тестів, містить такі методи, як: спостереження, бесіди з учнем, оцінювання батьків і вчителів, думка однолітків, навчальна успішність та високі досягнення учнів. Важливим моментом у діагностиці обдарованості є як фізичний, так і психологічний стан учня під час тестування, вплив чинників зовнішнього середовища тощо.

Закон Берліну про середню освіту визначає процедуру ідентифікації обдарованості як комплексний процес [12]. Тут ідентифікація має не суто педагогічний характер. До цієї процедури залучаються медичні та психологічні служби, адже освітній підхід до обдарованої дитини передбачає зміни у її навантаженні, певні зміни соціального характеру. Виникає потреба у встановленні готовності учня до таких змін, встановленні меж у навантаженні та в індивідуальному

навчанні. Процедуру діагностики обдарованості здійснює психолог відповідальної за середню освіту установи або консультативний центр. У рамках навчального закладу зазвичай створюють спеціальний орган або призначають особу, яка відповідає за координацію та документальну фіксацію результатів ідентифікації. Існують також центри обдарованості, де діти можуть пройти процедуру ідентифікації та отримати консультації та підтримку. На законодавчому рівні закріплюється право кожного на проходження процедури ідентифікації обдарованості [12].

Сьогодні не існує єдиного критерію виявлення здібностей дитини як і єдиної концепції обдарованості. Застосовується безліч тестів, заснованих на різних теоріях інтелекту та обдарованості. Необхідно зупинитися на відомих методиках, які використовують у німецькомовному просторі для діагностики обдарованості.

У Німеччині для діагностики обдарованості частіше використовують такі тести: Берлінський тест структури інтелекту А. Єгера, Тест Р. Кеттела. CFT 1-R, Інтелектуальна шкала Д. Векслера для дітей (WISC-IV), Гамбурзький інтелектуальний тест для дітей HAWIK III Д. Векслера, Адаптивна інтелектуальна діагностика, Шкали інтелекту та розвитку для дітей від 5 до 10 років (IDS), Мюнхенська тестова батарея обдарованості (МНВТ) К. Геллера та К. Перлета [7].

Діагностика обдарованості є складовою педагогічно-психологічної діагностики та бере початок з вимірювання інтелекту. Тому в основу тестів на обдарованість закладено інтелектуальні тести. Яскравим прикладом цього є *Берлінський тест структури інтелекту А. Єгера* (BIS-НВ), який часто використовують для діагностики обдарованості. Його використовують з метою оцінювання загального інтелекту і структури інтелекту у підлітків віком від 12,6 до 16,5 років. BIS-НВ засновано на комплексній, багатовимірній та ієрархічно побудованій Берлінській моделі структури інтелекту А. ВИС-Н Єгера (BIS; Jäger, 1982). За допомогою цього тесту можна визначити об'єм обробки інформації, винахідливість, пам'ять, швидкість обробки інформації, мовні, математичні, просторово-образні та фігурально-образні здібності, а також загальний інтелект, як суму вищезгаданих здібностей [13].

Завдання тесту (45 завдань) розділено на три тестові буклети та розміщено у довільному порядку для того, щоб запобігти формуванню у респондентів установки на певну послідовність відповідей. Тестування потребує значних затрат часу, що можна інтерпретувати як недолік тесту. Однак існує також і коротка форма, що дозволяє оцінювати загальний інтелект за допомогою коротких шкал. Тест має хороші психометричні властивості, підходить для діагностики обдарованості. На відміну від багатьох інших тестів, Берлінський тест структури інтелекту нормовано на репрезентативній вибірці, до якої ввійшли виключно обдаровані діти [1].

Прогресивні матриці Дж. Равена орієнтовані на діагностування здібностей до виявлення закономір-

ностей в організації геометричних фігур, що послідовно ускладнюються. Цей метод використовують для діагностики загального інтелекту у підлітків старше 12 років і дорослих.

Результати Прогресивних матриць Дж. Равена часто інтерпретують як показники здібності до науковості на основі узагальнення (концептуалізації) власного досвіду за відсутності вказівок ззовні [10].

Однак за використання цього методу для діагностики обдарованості, необхідно звернути увагу на те, що він містить лише один вид завдань. У зв'язку з одновимірністю методу та обмеженою сферою використання для діагностики обдарованості використання Прогресивних матриць Дж. Равена не є оптимальним. Їх рекомендовано використовувати у поєднанні з іншими багатовимірними тестовими методами [5].

Тест Р. Кеттела. CFT 1-R – це тест для діагностики загального інтелекту за допомогою завдань з геометричними фігурами для дітей віком 5,4–9,11 років. Основою цього тесту є теорія інтелекту Р. Кеттела (1963 р.), згідно з якою загальні інтелектуальні здібності складаються з кристалізованого інтелекту (набуті знання фактів) та гнучкого інтелекту (здатність розпізнавати відмінності, взаємозв'язки, вміння мислити та робити висновки) [9; 5].

Оскільки тестування здійснюється на основі фігурального матеріалу, то тест вважається високоспецифічним та, на нашу думку, недостатнім для діагностики обдарованості. Для отримання достовірного результату під час діагностики обдарованості цей тест, як і Прогресивні матриці Дж. Равена необхідно поєднувати з іншими багатовимірними методами тестування.

Інтелектуальна шкала Д. Векслера для дітей (WISC-IV) дає змогу визначити рівень та структуру інтелекту у дітей від 6 до 16 років. За допомогою цього тесту можливо оцінювати індивідуальні сильні та слабкі сторони дитини та з'ясувати необхідні методи підтримки її обдарованості.

WISC-IV базується на інтелектуальній моделі Д. Векслера, згідно з якою під інтелектом розуміють складну або глобальну здатність індивідуума доцільно діяти, раціонально мислити та ефективно пізнавати оточення. Тест Д. Векслера визначає рівень загального інтелекту, а також здатність розуміти мову, логічне мислення, операційну пам'ять та швидкість обробки інформації. Тест складається з 10 обов'язкових для виконання та 5 субтестів на вибір [7].

Серед науковців існує думка, що цей тест неповно відображає фактичний високий рівень інтелекту обдарованих дітей, тому його також рекомендовано використовувати паралельно з додатковими інтелектуальними тестами.

Гамбурзький інтелектуальний тест для дітей HAWIK III Д. Векслера. HAWIK III містить стандартний інструмент загальної діагностики інтелекту [5]. Критики цього методу часто говорять про його непридатність для діагностики обдарованості. Більшість завдань є складними або легкими для учнів, тому важко

адекватно оцінювати здібності дитини. На сьогодні існує безліч коротких форм цього тесту, які можна використовувати у процесі скринінгу для оцінювання загального рівня IQ.

Адаптивна інтелектуальна діагностика (AID 3.1) слугує для визначення складних та базових пізнавальних здібностей у дітей віком 6–15 років. AID 3.1 за змістом наслідує тестову концепцію Д. Векслера. Тест частково дублює субтести, представлені у HAWIK. AID складається з 12 субтестів, поділених на 2 групи по 6 субтестів для визначення вербально-акустичних та мануально-візуальних тестів, а також 5 додаткових тестів [6]. Тест AID має суттєві переваги для діагностики обдарованості, тому що завдяки його адаптивності можна обрати рівень складності завдань. Також підтверджена висока точність результатів діагностики обдарованих дітей.

Необхідно пам'ятати, що *обдарованість* – це багато ширше поняття за інтелект, тому діагностика обдарованості не повинна зводитися до вимірювання рівня IQ. Важливу роль у діагностиці обдарованості відіграє інформація про пізнавальні компетенції особистості, стан її розвитку, а також про індивідуальні передумови здібностей та умови соціалізації.

Шкали інтелекту та розвитку для дітей від 5 до 10 років (IDS). За допомогою шкал можна визначити когнітивний та загальний розвиток дитини, а також встановити специфічні сфери розвитку, що впливають на успішність. IDS допомагає оцінити стан когнітивного та загального розвитку завдяки поєднанню пізнання, психомоторики, соціально-емоційної компетенції, математичних здібностей, мови та мотивації. Цей тест містить 19 субтестів, поділених за 6 напрямками: 1) *когнітивний* розвиток (7 субтестів); 2) *психомоторика* (3 субтести); 3) соціально-емоційна компетенція (4 субтести); 4) *математика* (1 субтест); 5) *мова* (2 субтести); 6) *мотивація* (2 субтести). Завдання у субтестах розміщено за зростаючою складністю. Можливим є проведення як повного тестування, так і окремих модулів [2].

Набувають популярності діагностичні методи для встановлення допоміжних й опорних функцій інтелекту, тобто тих змінних, що систематично впливають на взаємозв'язок між потенціалом і успішністю. Йдеться про мотивацію до навчання та успішності, інтереси та ставлення до шкільного й позашкільного навчального змісту чи предметів, а також такі фактори ставлення до професійної діяльності: концентрація, витривалість, емоції (небажання відвідувати навчальний заклад, страх перед іспитами, демонстративний страх) та соматичні і фізичні умови успішності, що у шкільній психології часто упускаються.

До дослідження діагностики обдарованості потрібно також завжди залучати соціальне навчальне середовище (навчальний заклад, сім'я, друзів). Тому використовувати необхідно не лише тести для встановлення когнітивних та не когнітивних ознак особистості, а й діагностичні методи (анкети, техніки спостереження, оцінювання) для встановлення

навчального та сімейного середовищ виховання чи різних соціальних кліматичних змінних.

Одним із таких комплексних інструментів діагностики обдарованості, на нашу думку, є *Мюнхенська тестова батарея обдарованості (МНВТ) К. Геллера та К. Перлета* для початкової та старшої ланки середньої освіти. Зібрані у Мюнхенській тестовій батареї обдарованості інструменти вимірювання вперше були апробовані в рамках Мюнхенського дослідження обдарованості у 1985–1989 рр. та неодноразово випробувані у подальших лонгitudinalних дослідженнях починаючи з 1990-х років [3]. Мюнхенська тестова батарея обдарованості базується на Мюнхенській моделі обдарованості. У традиції Мюнхенського дослідження обдарованості під обдарованістю розуміють багатомірний конструкт здібностей у мережі некогнітивних (мотиваційних) та соціальних модераторів, а також сфер успішності [3]. Мюнхенська тестова батарея обдарованості має на меті виявити форми обдарованості, що залежать від мотиваційних і соціальних умов (модераторів). Тобто повна діагностика обдарованості за допомогою Мюнхенської тестової батареї дозволяє виявити не лише можливі типи обдарованості (відповідно індивідуальні здібності), а й встановити модератори, що впливають на обдарованість, успішність чи андеречівмент.

МНВТ рекомендовано застосовувати для діагностики обдарованості учнів з надзвичайними здібностями, у педагогічній психології, для діагностичного визначення несприятливих умов розвитку, мотивації, інтересів тощо. Тест складається з трьох груп методів, що, залежно від мети тестування, можна гармонійно поєднувати. Використання шкал займає багато часу і не є необхідним. В основі тестової батареї міститься інтелектуальний тест пізнавальних здібностей KFT-HB 4-12+. У ньому наявні по два субтести на вербальне, невербальне та числове мислення. У тестовій батареї представлено контрольні листи для грубого оцінювання обдарованості вчителями (інтелект, креативність, музичність, соціальна обдарованість та психомоторика), а також 8 анкет для визначення креативності, соціальної компетенції, інтересів, мотивації, бажання до навчання, поведінки, шкільного і сімейного клімату.

МНВТ вміщує тестові й анкетні шкали для визначення різних форм обдарованості. Ці шкали враховують як предиктори здібностей, так і модератори, тобто некогнітивні (мотиваційні) особистісні ознаки та соціальні змінні середовища, що є важливими для розвитку та підтримки обдарованості. За допомогою МНВТ можна проаналізувати: *когнітивні здібності* (мовна, математична, фігуральна чи технічно-конструктивна компетентність), включаючи *невербальні здібності*, такі як: просторове сприйняття та мислення тощо (KFT-HB, APT, AW, SP); креативність (у різних аспектах) та продуктивне мислення, спрямоване на розв'язання проблеми (анкета на визначення творчого потенціалу KRT); фізична та технічна компетентності (APT, KFT-HB: Q- та N-частина); соціальна

компетентність (анкета SK). Вміщені в структуру Мюнхенської моделі обдарованості змінні-модератори визначаються специфічною анкетною шкалою: мотивація (мотивація досягнень), бажання навчатися; шкільні та позашкільні інтереси у повній анкеті інтересів; діяльнісна поведінка, увага та концентрація, самоконтроль процесу мислення; сімейний та шкільний клімат [3].

МНВТ рекомендується для діагностики обдарованості учнів з надзвичайними здібностями і досягненнями, що потребують особливої підтримки у навчальному закладі та поза ним; під час ідентифікації обдарованості для спеціальних програм підтримки обдарованих, тобто, так званий пошук талантів (наприклад, курси енрічменту, учнівські академії, змагання, програми акселерації, спеціальні класи чи спеціальні школи); у педагогічній психології та на консультаціях з питань виховання з метою діагностичного визначення несприятливих індивідуальних (мотиваційних) та/або соціальних умов розвитку; для аналізу умов розвитку обдарованих андеречіверів, тобто учнів з незадовільною успішністю, що суперечить очікуванням, незважаючи на ознаки обдарованості; за соціальних конфліктів, незадовільною поведінкою, що можливо зумовлено високою обдарованістю; у групах ризику (діти та підлітки, чия обдарованість частіше залишається непоміченою, серед яких дівчата, діти-інваліди, діти іноземців та переселенців) [3].

Більшість психологів та педагогів дотримуються думки, що МНВТ є надійним інструментом діагностики обдарованості. Тести містять досить складні завдання і різноманітний матеріал, тому діти зі задоволенням їх розв'язують, а не нудьгують. Точність оцінювання здібностей дитини є набагато вищою, ніж в інших методах діагностики.

Таким чином, з вищесказаного можемо стверджувати, що Мюнхенська тестова батарея обдарованості – це масштабна серія тестів на обдарованість. Вона охоплює тестові та анкетні шкали, що дозволяють визначити форми обдарованості та аналізують чинники, які впливають на її розвиток. Беззаперечною перевагою Мюнхенської тестової батареї обдарованості є те, що тести та анкети можна використовувати та інтерпретувати окремо, незалежно від інших. *По-перше*, це сприяє економії часу на проведення тестування, а *по-друге*, можлива помилка в одному тесті, не може вплинути на результат іншого.

Використані літературні джерела

1. Фройнд Ф. А. Исследование и измерение одаренности и креативности с помощью Берлинского теста структуры интеллекта [Текст] / Ф. А. Фройнд, Х. Хол-

линг // Психология. Журнал Высшей школы экономики, 2005. – Т. 2. – № 4. – С. 8–93.

2. Grob A., Meyer C. S. & Hagemann-von Arx P. Intelligence and Development Scales (IDS). Intelligenz- und Entwicklungsskalen für Kinder von 5–10 Jahren. Bern: Huber, 2009.

3. Heller K. A & Perleth Ch. Münchner Hochbegabungstestbatterie für die Sekundarstufe. Manual. – Göttingen: Hogrefe Verlag, 2007 – 181 s.

4. Jäger A. O., Holling H., Preckel F., Schulze R., Vock M., Süß, H.-M. & Beauducel, A. (2006). BIS-HB. Berliner Intelligenzstruktur-Test für Jugendliche: Begabungs- und Hochbegabungsdiagnostik. Göttingen: Hogrefe.

5. Kipman U. Auswahl von Intelligenztests in der Begabungsdiagnostik. Erfahrungen aus der Praxis. News&Science. Begabtenförderung und Begabungsforschung. ÖZBF. – № 29/Ausgabe 3. – 2011. – S. 18–23.

6. Kubinger K. D. & Holoher-Ertl S. (2014). AID 3. Adaptives Intelligenz Diagnostikum 3 (Version 3.1). Göttingen: Hogrefe.

7. Petermann F. & Petermann U. (Hrsg.) (2011). Wechsler Intelligence Scale for Children - Fourth Edition. Manual 1: Grundlagen, Testauswertung und Interpretation. Übersetzung und Adaptation der WISC-IV von David Wechsler. Frankfurt: Pearson.

8. Raven J. C., Raven J. & Court J. H. (dt. Bearbeitung und Normierung von H. Häcker und S. Bulheller) (1998). Raven's Progressive Matrices and Vocabulary Scales – Manual Teil 4: Advanced Progressive Matrices. Frankfurt a.M.: Swets.

9. Weiß R. H. & Osterland J. (2013). CFT 1-R. Grundintelligenztest Skala 1 – Revision. Göttingen: Hogrefe.

10. Палій А. Диференціальна психологія: навч. посіб. / А. А. Палій. – Київ : Академвидав, 2010. – 432 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/19310710/psihologiya/teoriyi_gruntuyutsya_rozuminni_intelektu_tsilisnogo_utvorenniya. – Назва з екрана.

11. Preckel F., Schneider W., Holling H. Diagnostik von Hochbegabung. Hogrefe Verlag, 2010) [Електронний ресурс]. – 333 s. – Режим доступу: https://books.google.com.ua/books?id=zQKD_godI90C&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false. – Назва з екрана.

12. Schulgesetz für das Land Berlin (Schulgesetz – SchulG) vom 26. Januar 2004 (GVBl. S. 26). Zuletzt geändert durch § 3 Dienstbehördengesetz Schulsekretäre vom 29.11.2013 (GVBl. S. 633) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://beck-online.beck.de/default.aspx?bcid=Y-100-G-BlnSchulG>. – Назва з екрана.

13. Institut für angewandte Begabungsdiagnostik und Begabungsförderung // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifabb.de/>. – Назва з екрана.